

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2021 / Vol. XL / 2-3 / 127-129
Prikaz monografije
Prilježeno: 5. aprila 2021. godine
Prihvaćeno: 13. aprila 2021. godine

ŽIVOT NA INTERNETU: PRAVO NA PRIVATNOST I ONLINE KOMUNIKACIJA

Autorka: Ivana Stepanović

Osnovni okvir monografije jeste proučavanje načina na koji pojedinci u Srbiji koriste informacione tehnologije na svakodnevnom nivou, kako koncipiraju pojam privatnog i koga smatraju odgovornim za svoje pravo na privatnost. Postavlja se i relevantno pitanje kako pronaći ili braniti lične zone privatnosti u javnom prostoru interneta. Zatim, na koje sve načine informacione tehnologije menjaju svakodnevicu njihovih korisnika u Srbiji, a naročito interpersonalne odnose? Materijali korišćeni za istraživanje su dobijeni produbljenim polu-strukturiranim intervjuima, dopunjeni netografijom, odnosno *online* posmatranjem profila društvenih mreža odabranih sagovornika. Istraživanje je obuhvatilo teritoriju Beograda koje je izvedeno u periodu 2015-2019. godine.

Primarni kontekst monografije čini internet, koji sve više prodire i boji svakodnevne interakcije. Otuda, pitanje privatnosti biva pomerenom u novi aspekt funkcionisanja – aspekt života na internetu. Privatnost postaje relevantna tema današnjice i biva posebno značajna kada je reč o životu u „društvu nadzora“ ili dobu „post-privatnosti“. Sa eksponencijalnim širenjem digitalnih tehnologija i mogućnošću prikupljanja podataka o pojedincima, mogućnosti zloupotrebe, manipulacije i kriminala takođe rastu. Ključno pitanje tako postaje na koji način privatnost opstaje i kako se redefiniše u eri informacionih tehnologija i „umreženog društva“.

Pravo na privatnost u Srbiji je tema prvog poglavlja, koja se mora razumeti u specifičnom istorijskom kontekstu prethodnog socijalističkog režima i tranzicije, te zahteva koje se pred nju postavljaju pred ulazak u EU. U Srbiji Zakon o zaštiti podataka o ličnosti je u velikoj meri usklađen sa ovom evropskom regulativom, što ukazuje na to da se javne politike privatnosti na ovim prostorima približavaju standardima EU. Međutim, i pored pravne regulative koja je vezana za privatnost koja jeste prisutna u Srbiji, ona je podložna interpretaciji i često podređena pitanjima bezbednosti. Drugim rečima, Srbija postavlja kao prioritet kolektivno na račun individualnih prava. Kada je reč o privatnosti podataka, globalni trend ide u smeru ne da zaštiti tajnost podataka, već da omogući veću kontrolu pojedinaca nad sopstvenim ličnim podacima.

Značaj sveprisutnosti interneta je uočljiv i u neophodnosti toga da se stalno bude *online* i uvek dostupan što postaje utvrđena norma u okruženju. Biti oblikovan internetom istupa u vidu „krize intimnosti u digitalnoj eri“. Kroz mnogobrojne dubinske razgovore sa osobama koje koriste raznovrsne aplikacije za svakodnevnu umreženost, saznajemo mnogo dublji efekat interneta od puke krize intimnosti. Uloga interneta u životima ljudi se promenila, te tako ispitanici navode: „Posedovanje tih uređaja stvara anksioznost, ali si izopšten iz zajednice ako ih nemaš“. Za mnoge biti stalno umrežen nije stvar ličnog izbora nego nametnuta obaveza. Pokušaji nekolicine ljudi da ne budu permanentno *online* nailaze na otpor okoline. Njihovi pokušaji bivaju percipirani kao samoživost, ekscentričnost i „asocijalno“ ponašanje. Većina ispitanika navode da je „zdrav“ balans između interneta i realnog života neophodan za „kvalitetniji život“, ali i da ga je teško napraviti jer zahteva inteligentno i odgovorno korišćenje telefona i računara. Međutim, dominantni stil komunikacije na internetu je „perpetualni kontakt“, što umnogome onemogućava pomenuti zdrav balans.

Treće poglavlje obrađuje transformaciju interpersonalnih odnosa kroz *online* komunikaciju. Prijateljstva, emotivne veze i porodični odnosi se prilagođavaju tehnologijama i menjaju zajedno sa njima. Informacione tehnologije sa sobom donose kako svoje prednosti tako i mane. Na primer kada su online prijateljstva u pitanju, internet briše fizičke granice i omogućava pronalaženje i komunikaciju sa „srodnom dušom“ koja može živeti kilometrima daleko, ali s druge strane neka prijateljstva mogu izgubiti na značaju i postati „tečna, površna i osuđena na propast jer distanca nije nikakva prepreka da se bude u kontaktu, ali ni kontakt nije nikakav razlog da se on ne prekine“.

Tema četvrtog poglavlja jesu društvene mreže i relativizacija podele na privatno i javno. Svakodnevni život se sve više odvija kroz prizmu društvenih mreža, a ono što u tom medijumu određuje navedenu podelu na privatno i javno jesu podešavanja privatnosti. Društvene mreže omogućavaju s jedne strane promociju sebe i svog mišljenja, ali su takođe i produžetak privatnog prostora u kome se odvijaju privatni životi. Iako obuhvataju i ono što bismo obuhvatili pojmovima javnog i privatnog, sama granica postaje nejasna imajući u vidu brojne algoritme koji funkcionišu u pozadini koji usmeravaju akcije i sadržaj na koje su pojedinci upućeni. Jedna od ključnih posledica ovakvih modernih stanja stvari jeste zamena spontane akcije pojedinca karakteristične za grčki polis, normalnim ponašanjem koje nije ništa drugo nego ispunjavanje nekakve društvene norme.

COVID-19 sa sobom donosi novi narativ o socijalnoj, odnosno fizičkoj distanci i novoj normalnosti, te još jednom revidira kategorije privatno i javno, čemu je posvećeno peto poglavlje. Procesi digitalizacije ubrzali su se na globalnom nivou, pa i u Srbiji i utiču na razne aspekte života uključujući i kupovinu, posao, zabavu i druženje. Društveni i privatni životi odvijaju se *online* više nego ikada, u prostoru interneta koji je podložan različitim vidovima nadzora i kršenjima prava na privatnost. Nadzor je tokom pandemije COVID-19 u samom centru pažnje. Tehnologija se, međutim, ne pojavljuje samo kao sredstvo za nadzor i organizovanje sloboda, već je i alat kojim se na različite načine ublažavaju posledice pandemije. Internet omogućava različite interakcije između ljudi, opstanak tržišta, širenje

informacija o virusu pa posledično i očuvanje zdravlja. Kao posledica toga, primarna funkcija javnih prostora se ukida jer se javni događaji i socijalni život preseljavaju na društvene mreže i online platforme, a u fizičkim prostorima koji su napušteni ili polunapušteni svako dobija pravo na jedan novi, pokretni privatni prostor. Međutim, neko lakše neko teže osmišljava novonastalu situaciju i potrebe adaptacije.

Šesto poglavlje sumira glavne zaključke istraživanja koje se odnose na privatnost i načina na koji nova podešavanja privatnosti utiču na raspodelu kategorija privatno i javno. Koncept podešavanja privatnosti svoju žižu primene ima u društvenim mrežama koji omogućava svakom pojedincu da odluči šta će kategorisati kao privatno ili javno, pri čemu treba uzeti u obzir da ova podela ne može biti shvaćena striktno, već samo relativno. Socijalna ili fizička distanca danas dobija konotaciju privatnog prostora koji je pojedincima zagaranovan u kontekstu epidemije i vanrednom stanju. Međutim, zbog pandemije mnoga ljudska prava bivaju ugrožena, uključujući i slobodu kretanja i pravo na privatnost podataka. Dobar primer straha od ugroženosti ljudskih prava se može videti u teorijama zavere koje su prisutni na globalnom nivou koji oslikavaju strah od tajnog projekta masovne kontrole uz pomoć tehnologija.

Kakvo je onda pravo privatnosti podataka u današnjem savremenom svetu? Privatnost podataka ne znači potpunu tajnost digitalnih informacija, već samo delimičnu transparentnost. A ova delimična ili kontekstualna transparentnost je zapravo nova definicija privatnosti koja funkcioniše kao barijera koja se, u zavisnosti od okolnosti može postaviti ali i ukloniti. Koristiti internet svakodnevno postaje imperativ da bi se održavali privatni i poslovni kontakti, razmenjivale informacije i živelo u koraku sa vremenom. Ali to istovremeno znači neprekidno ostavljati za sobom digitalne tragove. Paradoksalno, ideja o tome da njihovi privatni podaci jesu ustvari javna svojina biva zanemarena kroz utešne misli o tome da su njihovi životi nezanimljivi i da nisu meta nadzora jer nemaju šta da kriju. Upravo izostajanje direktne vidljivosti nadzora, prosečan čovek se nada da su i oni nevidljivi tom istom nadzoru. Kod nekih čak izostaje i svest o navedenim tajnom posmatraču.

Navedena monografija predstavlja kritičku analizu sve relevantnijeg pitanja privatnosti i života na internetu, kroz intervju svakodnevnih korisnika interneta – prosečnog čoveka. Intervju su predstavljeni kroz isečke transkribovanih razgovora koje upotpunjuju i obogaćuju analizu. Takva jedna nova normalnost, nov život, život na internetu postavlja određena pitanja za koje kod nas još nije prisutna dovoljna svest. Tehnologija nas uvlači u jedan tok nad kojim mi kao korisnici nemamo kontrolu niti smo toga svesti izuzev u kratkim ubodima krivice ili ostracizma od okoline kada pokušamo da mu se odupremo. Privatnost posledično biva narušena, a lične informacije pojedinaca se gube u moru „velikih podataka” i algoritama podređenih marketingu ili masovnim nadzorima pružajući pojedinačnom korisniku lažnu sigurnost.

Aleksandra Marković

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja